

FONTES THEOLOGIAE ET PHILOSOPHIAE CHRISTIANAE

Collegium editorum
Ivan Christov, Svetoslav Ribolov

**S. Ioannis Damasceni
Fons scientiae**

II

Sofia, 2019

*Изданието излиза с благословията
на Западно- и Средноевропейския митрополит Антоний
и с подкрепата
на Дирекция „Вероизповедания“ – Министерски съвет*

**ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ
ΙΩΑΝΝΟΥ
ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ**

**СВЕТИ
ЙОАН
ДАМАСКИН**

**ΠΗΓΗ
ΓΝΩΣΕΩΣ**

**ИЗВОР
НА ЗНАНИЕТО**

II

**Ἐκδοσις ἀκριβῆς
τῆς
ὀρθοδόξου πίστεως**

**Точно изложение
на
православната вяра**

© Издателство „Изток-Запад“, 2019

Всички права запазени. Нито една част от тази книга не може да бъде размножавана или предавана по какъвто и да било начин без изричното съгласие на издателство „Изток-Запад“.

- © Атанас Атанасов, предговор, превод, бележки, 2019
- © Иван Христов, редакторски бележки, редакция, 2019
- © Светослав Риболов, редакция, 2019
- © Деница Трифонова, оформление на корицата, 2019

ISBN 978-619-01-0536-7

Съдържание

Предговор	5
Редакторски бележки	13

ТОЧНО ИЗЛОЖЕНИЕ НА ПРАВОСЛАВНАТА ВЯРА / 29

Списък на главите.....	18
Книга първа	26
Книга втора	110
Книга трета	246

ПРЕДГОВОР

В настоящия том имаме удоволствието да предложим на читателя първа, втора и трета книга от догматичното произведение „Точно изложение на православната вяра“, съставляващо третата част от трилогията „Извор на знанието“ на свети Йоан Дамаскин, четвъртата книга от което заедно с критичния апарат към цялата трилогия запазваме за последния трети том. Предвид важността на това произведение за богословската наука смятаме за уместно тук под формата на въведение да разгледаме някои важни – свързани с авторството, възникването, композицията, съдържанието и други – въпроси, съобразявайки се с най-новите критически изследвания¹.

В писмото-посвещение към „Извор на знанието“ свети Йоан Дамаскин обявява, че възнамерява да *изложи*, ἐκθήσομαι, *истината*, след като представи „най-хубавото от елинските мъдреци“, което съответства на *Философски глави*, κεφάλαια φιλοσοφικά, и пустословията на ересите, περὶ αἰρέσεων. Съответно на това би трябвало да се очаква, че това съчинение ще бъде *озаглавено* ἔκθεσις. С изключение на съвсем малко ръкописи, където е засвидетелствано това заглавие, повечето носят заглавието ἔκδοσις ἀκριβῆς τῆς ὀρθοδόξου πίστεως, *точно предаване на православната вяра*. В редки случаи произведението се надписва παράδοσις, *предание*, или в противоположност на предхождащите го „философски глави“ също θεολογικά или δογματικά κεφάλαια, *теологически* или *догматически глави*. Средновековните латински преводи най-често възпроизвеждат пълното гръцко заглавие, така например Бургундио Пизански *Traditio certa orthodoxae fidei*, Роберт

¹ Bonifatius Kotter, Die Schriften des Johannes von Damaskos, Expositio fidei, Berlin 1973.

Гросетест *Editio diligens de fide orthodoxa*. В схоластиката *Изложението* понякога се озаглавява *Sententiae*, явно по аналогия със *Сентенциите* на Петър Ломбардски. В съвременната западна литература произведението се надписва обикновено *De fide orthodoxa*. Като негов автор се смята неоспоримо монахът и презвитерът Йоан Дамаскин, роден около 645 г. в Дамаск и починал около 750 г. в манастира „Свети Сава“ край Йерусалим.

Относно възникването според *Котер* самото произведение предлага няколко опорни точки. – 1) Писмото-посвещение към *Извора* е отправено към Козма, приемния брат на Йоан, като епископ на Маюма. И тъй като същият е бил ръкоположен за епископ едва през 743 г., писмото не може да е съставено преди тази година. – 2) Писмото-посвещение се представя като увод към целия *Извор*, тъй като изрично излага триделна програма. Следователно възникването на тази трилогия можем да поставим между 743 г. и последвалата не много след тази година смърт на автора. С това обаче още нищо не се казва относно възникването на нейните отделни части. – 3) В писмото Йоан Дамаскин изказва положението: ἐρῶ τοῦγαροῦν ἐμὸν οὐδέν², снабдява го обаче с бележката ὡς ἔφη³. Това указание препраща явно към втора глава от дългата версия на κεφάλαια φιλοσοφικά (*Dialectica fusior*). Следователно писмото е съставено след тази версия. – 4) Писмото и първа глава от *Dialectica fusior* съдържат въвеждащи мисли. Тъй като обаче въведение към трилогията се явява писмото, то изглежда, че първа глава има тези въвеждащи мисли само за *Dialectica fusior*, евентуално още и за *Изложението* (*De fide orthodoxa*), но не и за цялата трилогия. Следователно *Dialectica fusior* е съставена независимо от триделния *Извор*, вероятно само за композицията *Dialectica fusior* + *De fide orthodoxa*. – 5) Според плана на писмото-посвеще-

² „Аз пък не смятам за мое нищо тук“ – Св. Йоан Дамаскин, *Извор на знанието*, т. 1, Изток-Запад София 2015, стр. 19.

³ „както казах“ – пак там.

ние към трилогията принадлежат κεφάλαια φιλοσοφικά, περὶ αἰρέσεων и δογματικά κεφάλαια. От двете версии на κεφάλαια φιλοσοφικά обаче само т.нар. *Dialectica fusior*, но не и *brevior*, т.е. по-кратка, съдържа мястото, към което се отнася ὡς ἔφη. Следователно към триделния *Извор* може да принадлежи само *Dialectica fusior*. – 6) По принцип едно произведение при преработка, ако няма особени основания, не се съкращава, а разширява. Такива основания за съкращаване от *fusior* към *brevior* не са налице. Следователно *brevior* е съставена преди *fusior* и както *fusior* преди и независимо от писмото. – 7) Въпреки че чрез писмото, написано в последните години от живота на Йоан Дамаскин, се доказва съществуването на триделния *Извор*, все пак това не изключва възможността за съществуването на един *Извор* от 150 глави, състоящ се от *Dialectica breviar* и *De fide orthodoxa*, и то още преди този от 743 г. – 8) Патриарх Йоан V споделя в своята биография на Йоан Дамаскин (MPG 94, 484 B), че в края на своя живот Йоан преработил своите произведения. Това съобщение се потвърждава от традицията, остава обаче открит въпроса в какво се е състояла тази ревизия: дали в композицията на трилогията от нейните самостоятелни съставни части, или в реконструкцията на нейните отделни части. Повечето от съчиненията на нашия автор са съставени не само в една окончателна форма, но са претърпели степени на развитие и са били разпространявани на тези различни степени.

В композиционно отношение *Изложението* се е състояло от 100 глави, едно любимо число по онова време. Тези 100 глави били подразделяни на запад на книги, най-напред в латинския превод на Бургундио, по подобие на големите суми: книга I (глави 1–14); книга II (глави 15–44); книга III (глави 45–73) и книга IV (глави 74–100). Това подразделяне се е затвърдило в повечето издания и се употребява обикновено и в литературата, то обаче не е оправдано от оригинала, затова в съвременното критично издание на текста *Котер* не го съблюдава, макар че е

показано в скоби. В превода на нашето издание се запазва обичайното подразделение, а в скоби пред всяка глава се дава паралелната последователност. Изглежда, в твърде ранно време дори *Философски глави* са били причислявани към тези на *Изложението*, както свидетелства монофизитският патриарх Елий (706–728), който в своя трактат срещу Лъв, синкела на мелхитския епископ на Харан, цитира места от *Изложението* като „150-те глави“.

Съдържанието на *Изложението* разглежда предметите на православната вяра, и то според реда на Символа на вярата. В началото се отбелязва предварително, че за Бога и за божествените неща, които се разказват в Свещеното Писание, не трябва да се проявява прекалено любопитство: има неща, които нито могат да бъдат схванати, нито словесно изразени; други, които наистина могат да бъдат схванати, но не и изразени; трети накрая, които е лесно както да бъдат разбрани, така и да бъдат обяснени с думи. По такъв начин посредством три аргумента може да се докаже, че Бог е, но посредством никакви аргументи, *що е*; последното се обяснява по-подходящо чрез отрицание, отколкото чрез утвърждение. По-нататък може да се докаже, че Бог е *безтелесен* и *един*. Освен това Бог, чиито атрибути се изброяват с епитети, но не се обясняват, е *триединен*; понеже сам по себе си Бог има субстанциално *Слово*, което не би могло да бъде без свой субстанциален *Дух*. Бог обаче не е само *в себе си* и *чрез себе си* (сферата на *теологията*), но Той също и се явява *извън себе си* (сферата на *космологията*); творението се обяснява с желанието на Бога да сътвори нещо, което да стане съпричастно на Неговата благодат. Описва се природата на ангелите, на добрите и на злите; разглежда се физическия свят: небето, светлината, огъня, Слънцето, Луната, звездите, въздуха, вятъра и водата, и нещата, които се раждат от тях. Най-превъзходното дело в природата на нещата е раят, а сред живите същества на същия – *човекът*, така както е обект на *антропологията*, или на съответното психологическо изследване на способностите и състоянията на душата:

желанието, скръбта, страха, гнева, въображението, усещането, мисленето, паметта, произносимото и вътрешното слово, страданието и действието, доброволното и недоброволното действие, свободното произволение, както и неговото основание и неговите цели, които определя *Промисълът*, който предвижда всичко, но не предопределя. Той е изпратил *Спасителя* заради нашето спасение. И така след *теологията*, *космологията* и *антропологията* следва *сотириологията*, или изследването за пътищата, по които се открива на хората, смъртни поради греха на Адам, възможност за безсмъртие и връщане към Бога. От тези пътища един е *непосредствен*, *Христос*, обект на *христологията*, а други *опосредствани*, които се предоставят в Църквата като средства за спасение и които са обект на *еклесиологията*. Без особена система се излага тайната на въплъщението или пътят, по който човекът бива спечелен за Бога. Следва разяснение на всички неща, които се отнасят до личността, служението и призиването на Христос; за двете природи в една личност, за начина на взаимно общение на свойствата, за броя на природите, за това, че *цялата* божествена природа е съединена в едно от своите лица с *цялата* човешка природа, а не като част с част. След това се изследва дали природите на Бога се отнасят към непрекъснатото или към прекъснатото количество: дали има някаква природа, която е лишена от субсистенция; за Трисветата песен, за природата във вида и индивида, за разликата между единение и въплъщение и т.н. Че света Дева е майка на Бога, за свойствата на двете природи, за двойната воля и действие в Христос; за богочовешкото действие, за естествените и непорочни страсти, за слизането в ад, за възкресението и за седенето отдясно на Отца. След това нашият автор отново се връща към тайнството на въплъщението, опровергавайки различните мнения на противниците, които имат отношение тук. След това се присъединява *еклесиологията* или учението за култа, чрез който се почита Христос и се изтъква неговата заслуга: за вярата, за кръщението, за

кръста, за поклонението на изток, за светците и мистериите, за евхаристията, Дева Мария, реликвите, иконите и священото Писание. Отново, без особен ред, се изследва за Бога, за дуализма и за злото. Накрая, относно необходимия край на човешкия род, *есхатологията* или учението за идването на Антихриста, за възкресението и последния съд, е последният дял на съчинението.

Произведението издава *компилаторски* характер. Ако в света на Йоан и по негово време бил валиден принципът: *μη μεταίρειν ὅρια αἰώνια, ἃ ἔθεντο οἱ πατέρες, да не преместваме вечните предели, които са поставили Отците*, то той съответно на това действал според принципа: *ἐρῶ τοῦγαροῦν ἐμὸν οὐδέν* и го разширява, поставяйки го най-напред само в началото на *Диалектиката*, в писмото-посвещение върху целия *Извор*. Явно намерението на нашия автор не е да предложи собствени мисли, а да *събере* и да *подреди* (систематизира) това, което други преди него са мислили и което му се е сторило достойно да бъде съхранено. Разгледано като цяло, произведението показва усет за ред, умение в хармонизирането на иначе толкова разнородния материал и една сполучлива тектоника. Във формално отношение то е ново своеобразно явление. Опасността от повтарянето на еднакви теми, криеща се в компилаторския маниер, се избягва сполучливо, макар че нерядко се изплъзват от перото на Йоан някои постоянни за Отците изрази.

Йоан Дамаскин понякога споменава своите *извори*, дори техните заглавия, най-често обаче той вмъква чужди елементи в своето произведение, без изрично да отбелязва това. Дали той преписвал своите образци от цялостни произведения или от флорилегии като *Doctrina patrum* засега остава открит въпросът. Ако групираме Отците според честотата и обекта на тяхното буквално или свободно използване в *Изложението*, получаваме следната картина.

Начело стои Псевдо-кириловият трактат от VII век върху Троицата (MPG 77, 1120 ff.), който почти изцяло

предлага материала за главите 1–11, 48, 77 и 91. Следват св. *Григорий Назиански* (194 места, предимно върху Троицата, христологията, кръщението, ангелите), св. *Атанасий Александрийски* (92 места върху Троицата), св. *Кирил Александрийски* (73 места върху христологията и Троицата), св. *Максим Изповедник* (70 места върху волята и действията в Христос), *Немезий*, епископ Емески (70 места върху антропологията и психологията), св. *Василий Кесарийски* (69 места върху космологията и Свети Дух), св. *Григорий Нисийски* (49 места върху Троицата и действията в Христос), *Псевдо-Дионисий Ареопагит* (38 места върху божествените имена и ангелите) и св. *Йоан Златоуст* (18 места без преобладаваща тема).

Също сравнително рядко нашият автор споменава своите *противници* по име, а когато го прави, използва силни епитети. Често като излага едно положение на вярата той визира някой еретик заедно с неговата ерес.

Стилът на Йоан, доколкото не говори с чужди думи, е прегледен, ясен, разбираем и, сравнен с някои други византийски писатели, трезво разсъдлив. Вероятно това е допринесло за изключителната популярност на произведението, която е намерила израз в многочислените още запазени ръкописи. В *Изложението* Йоан Дамаскин е обсъдил почти всички предмети на православната вяра, също и онези, на които е посветил и самостоятелни изследвания. Така произведението се явява *обобщение* и *венец* на неговото теологическо творчество.

Накрая бих искал да спомена още, че по отношение на предлагания тук превод от оригинала направеният от Йоан Екзарх през IX век частичен такъв на старобългарски се явява единственият, който го предхожда. От 100-те глави на *Изложението* Йоан Екзарх превел 48, които вероятно за тогавашното становище били най-важни за догматиката, и с това създал първото славянско ръководство по православна догматика. Колко важен бил този превод свидетелстват многото негови преписи, съхранени в Русия. Най-старият запазен препис на същия,

открит през 1813 г. от Константин Калайдович⁴, който обозначава превода *богословие на Дамаскин*, и датиран към XII/XIII век, бил публикуван некритично през 1878 г. от О. М. Бодянский⁵. Ново критично издание излиза под редакцията на Linda Sadnik⁶. Преведените от Йоан Екзарх глави съответстват на следните глави от изданието на абат Мин: 1–11, 15–27, 32, 39–46, 77, 82, 84–90, 92, 94, 96, 97, 99 и 100. Номерацията на тези глави е независима от гръцкия оригинал. Заглавието, което вероятно води началото си от Йоан Екзарх и затова се явява и в най-стария ръкопис, гласи: *слово о правѣн вѣрѣ*. По-късните ръкописи на текста се привеждат под заглавието *ниѣса*, или *книга ниѣса*. Оригинал е прологът на творбата, в който авторът излага своята теория за превода, според която преводачът трябва да се придържа към смисъла на оригинала, а не да търси буквално съответствие на голите звукове.

С оглед развитието на терминологичния език би било от интерес за нас проследяването на лексикалните промени, настъпили между първия и настоящия съвременен превод на гръцкия оригинал.

6.10.2018 г.

Преводачът

⁴ Калайдович К. Ф. Иоанн, ексарх Болгарский: Исслед., объясняющее историю словенского языка и литры IX и X ст. М., 1824.

⁵ Бодянский, О.М., Попов А. Н., *Богословие святого Иоанна Дамаскина в переводе Иоанна Екзарха Болгарского*. По харатейному списку Синодальной библиотеки. М., 1877 (изд. на Чтения в Обществе истории и древностей российских.

⁶ Sadnik, L., Des Hl. Johannes von Damaskus ἐκδοσις ἀκριβῆς τῆς ὀρθοδόξου πίστεως in der Übersetzung des Exarchen Johannes, B. 1, 2, 3, Wiesbaden – Freiburg 1967–1983 (=Monumenta linguæ Slavicæ dialecti veteris. Fontes et dissertationes).

РЕДАКТОРСКИ БЕЛЕЖКИ

Пет години бяха необходими след излизането на първия том на *Извор на знанието*, за да достигнем до публикуване на втория. Това едва ли може да се определи като забавяне. При издаването на толкова важни за духовната традиция текстове времето не е от първостепенно значение. Достатъчно е да кажем, че преводът на Атанас Атанасов на включените в този том глави от *Точно изложение на православната вяра* от езика на оригинала е първият след този на Йоан Екзарх през X век. В тази връзка трябва да посоча още една причина за отложеното излизане на втория том. Неочаквано за нас, но едва ли случайно, точно в хода на работата върху него се откри една нова възможност. С подкрепата на Оперативна програма „Наука и образование за интелигентен растеж“ под ръководството на Анна-Мария Тотоманова стартира проект „Модерна палеославистика и медиевистика“ (2017–2019). В рамките на този проект аз оглавих групата, изучаваща терминологичните словоупотреби в съчиненията на Йоан Екзарх, в това число на неговите преводи на *Точно изложение на православната вяра*. След защитената дисертация върху *Диалектика* от св. Йоан Дамаскин, сега Атанас получи възможността да направи и постдокторантура при мен върху старобългарския превод на части от *Точното изложение*. Получи се наистина уникална ситуация, при която работата върху гръцкия оригинал съвпадна с изучаването на неговата рецепция в средновековна България през времето на Златния век. Ето защо плановете за публикуване на втория том трябваше да бъдат съгласувани по време с работата по проекта⁷. Това съвместяване беше от полза и

⁷ По тази причина можахме да пристъпим към подготовката на настоящия том едва след публикуване на резултата от нашата

за двете дейности. Задълбоченото познаване на гръцките оригинали помогна на групата по терминология да дефинира по един автентичен начин специфичните значения на богословските термини и да избегне пренасянето на дефиниции от модерните справочници. Така беше преодолян главният недостатък на толкова популярното у нас наукообразно говорене, което в стремежа си към модерност отразява специфични нагласи на разделеното християнство със спорна принадлежност към светоотеческата традиция. На свой ред, изучаването на превода на Йоан Екзарх помогна за подобряване на съвременното издание.

Предлаганият на вниманието на читателя втори том на *Извор на знанието* от св. Йоан Дамаскин включва началните три от общо четирите глави на *Точно изложение на православната вяра*. За третия том ще остане последната четвърта глава. Този том обаче съдържа обстойни индекси и терминологичен речник – справочник за най-важните понятия в *Извор на знанието* с препратки към издадените текстове. Ето защо, за да не получим непропорционално голям трети том, се наложи да включим по-голямата част от съчинението във втория.

Изданието на *Точно изложение на православната вяра*, подобно на другите две части от *Извор на знанието*, които бяха публикувани в том 1, излиза в поредицата *Fontes philosophiae et theologiae christianae* на Центъра за изучаване на патристичното и византийско духовно наследство към Софийския университет „Св. Климент Охридски“. То следва същите принципи, които предложихме на преводача в самото начало на изданието. Това осигурява хомогенност на превода, но без да се наруши основният принцип

работа по проекта: Терминологичен речник на Йоан Екзарх. Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, София, 2019. В него на А. Атанасов бяха поверени термините от областта на божественото домостроителство. Речникът е достъпен в електронен вид на моята страница в Academia: <https://uni-sofia.academia.edu/IvanChristov/Books> и съгласно условията на проекта подлежи на свободно разпространение.

на превод по смисъл, към който се е придържал и Йоан Екзарх. Изданието е двуезично. То успоредява гръцкия текст и неговия български превод. Гръцкият текст е този на Michael Lequien от *Patrologia graeca*⁸. Главната причина за това е, че именно той се използва в най-авторитетните за православната традиция изследвания върху св. Йоан Дамаскин. Този текст обаче е сверен с по-новото критично издание на Bonifatius Kotter⁹ и в бележки под линия са отразени разночетенията с него. Публикуването на гръцкия източник паралелно на превода е задължително за добрите издания. То позволява на читателя да използва публикувания превод като основа за свои собствени наблюдения и изследване на оригинала.

Освен тези текстологични бележки към гръцкия текст, преводачът, колкото е могъл, е представил и превода на Йоан Екзарх. Повече информация за това ще представим в справочния апарат към третия том.

Накрая, но не на последно място, използвам случая да благодаря на Дирекция „Вероизповедания“ към МС, която и в този случай се отзова на нашата молба и подкрепи изданието. Надявам се да сме оправдали нейното доверие и очакванията на читателите.

4.9.2019 г.
София

Иван Христов

---

⁸ Sancti patris nostri Joannis Damasceni monachi et presbyteri Hierosolymitani Expositio accurata fidei orthodoxae. MPG t. 94, col. 789–1228.

⁹ Die Schriften des Johannes von Damascus. Expositio fidei. Patristische Texte und Studien, Bd. 12. de Gruyter: Berlin. New York, 1973.

ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ
ΙΩΑΝΝΟΥ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ

ΕΚΔΟΣΙΣ ΑΚΡΙΒΗΣ
ΤΗΣ
ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΠΙΣΤΕΩΣ

СВЕТИ
ЙОАН ДАМАСКИН

ТОЧНО ИЗЛОЖЕНИЕ
НА
ПРАВОСЛАВНАТА ВЯРА

⟨ΠΙΝΑΞ⟩
ΔΟΓΜΑΤΙΚΑ ΚΕΦΑΛΑΙΑ

ΒΙΒΛΙΟΝ Α΄

- ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄. (1; I 1) *Ὅτι ἀκατάληπτον τὸ θεῖον καὶ ὅτι οὐ δεῖ ζητεῖν καὶ περιεργάζεσθαι τὰ μὴ παραδεδομένα ἡμῖν ὑπὸ τῶν ἁγίων προφητῶν, καὶ ἀποστόλων, καὶ εὐαγγελιστῶν*
- ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β΄. (2; I 2) *Περὶ ῥητῶν καὶ ἀπορρήτων καὶ γνωστῶν καὶ ἀγνώστων*
- ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ΄. (3; I 3) *Ἀπόδειξις, ὅτι ἔστι Θεός*
- ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ΄. (4; I 4) *Περὶ τοῦ τί ἐστι Θεός; ὅτι ἀκατάληπτον.*
- ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄. (5; I 5) *Ἀπόδειξις, ὅτι εἷς ἐστι θεὸς καὶ οὐ πολλοί.*
- ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ϛ΄. (6; I 6) *Περὶ τοῦ Λόγου καὶ Υἱοῦ Θεοῦ, συλλογικὴ ἀπόδειξις.*
- ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ΄. (7; I 7) *Περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, συλλογιστικὴ ἀπόδειξις.*
- ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η΄. (8; I 8) *Περὶ τῆς ἁγίας Τριάδος.*
- ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ΄. (9; I 9) *Περὶ τῶν ἐπὶ Θεοῦ λεγομένων.*
- ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι΄. (10; I 10) *Περὶ θείας ἐνώσεως καὶ διακρίσεως.*
- ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ΄. (11; I 11) *Περὶ τῶν σωματικῶς ἐπὶ Θεοῦ λεγομένων*
- ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ΄. (12; I 12) *Περὶ τῶν αὐτῶν.*
- ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΓ΄. (13; I 13) *Περὶ τόπου Θεοῦ καὶ ὅτι μόνον τὸ θεῖον ἀπερίγραπτον.*
- ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΔ΄. (14; I 14) *Τὰ ιδιώματα τῆς θείας φύσεως.*

[СПИСЪК НА ГЛАВИТЕ]
ΔΟΓΜΑΤΙΚΕΣΚΙ ГЛАВИ¹

КНИГА ПЪРВА

- Глава 1. (1; I 1) За това, че Божеството е непостижимо, и че не трябва да изследваме и да усърдстваме всуе спрямо онова, което не ни е предадено от светите пророци, апостоли и евангелисти..... 27
- Глава 2. (2; I 2) За това, което е изречимо и неизречимо, и за това, което е познаваемо и непознаваемо..... 31
- Глава 3. (3; I 3) Доказателство, че Бог съществува..... 35
- Глава 4. (4; I 4) За това какво е Бог; за това, че е непостижим..... 39
- Глава 5. (5; I 5) Доказателство, че Бог е един, а не много..... 45
- Глава 6. (6; I 6) За Словото и Сина Божий, силогистично доказателство..... 47
- Глава 7. (7; I 7) За Светия Дух, силогистично доказателство..... 49
- Глава 8. (8; I 8) За Светата Троица 53
- Глава 9. (9; I 9) За това, което се казва за Бога 81
- Глава 10. (10; I 10) За божественото единство и различие 83
- Глава 11. (11; I 11) За това, което се казва за Бога по телесен начин 85
- Глава 12. (12; I 12) Още за същото..... 89
- Глава 13. (13; I 13) За мястото на Бога и за това, че единствено Божеството е неописуемо..... 97
- Глава 14. (14; I 14) Свойствата на божествената природа..... 105

¹ В изданието на Котер гласи: „Следните глави се съдържат в тази книга.“

ΒΙΒΛΙΟΝ Β΄

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄ [ΙΕ΄]. (15; ΙΙ 1)	<i>Περὶ αἰῶνος.</i>
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β΄ [ΙΣ΄]. (16; ΙΙ 2)	<i>Περὶ δημιουργίας.</i>
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ΄ [ΙΖ΄]. (17; ΙΙ 3)	<i>Περὶ ἀγγέλων.</i>
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ΄ [ΙΗ΄]. (18; ΙΙ 4)	<i>Περὶ Διαβόλου καὶ δαιμόνων.</i>
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄ [ΙΘ΄]. (19; ΙΙ 5)	<i>Περὶ κτίσεως ὁρατῆς.</i>
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΣΤ΄ [Κ΄]. (20; ΙΙ 6)	<i>Περὶ οὐρανοῦ.</i>
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ΄ [ΚΑ΄]. (21; ΙΙ 7)	<i>Περὶ φωτός, πυρός, φωστήρων ἡλίου τε καὶ σελήνης καὶ ἄστρον.</i>
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η΄ [ΚΒ΄]. (22; ΙΙ 8)	<i>Περὶ ἀέρος καὶ ἀνέμων.</i>
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ΄ [ΚΓ΄]. (23; ΙΙ 9)	<i>Περὶ ὑδάτων.</i>
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι΄ [ΚΔ΄]. (24; ΙΙ 10)	<i>Περὶ γῆς καὶ τῶν ἐξ αὐτῆς.</i>
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ΄ [ΚΕ΄]. (25; ΙΙ 11)	<i>Περὶ παραδείσου.</i>
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ΄ [ΚΣ΄]. (26; ΙΙ 12)	<i>Περὶ ἀνθρώπου.</i>
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΓ΄ [ΚΖ΄]. (27; ΙΙ 13)	<i>Περὶ ἡδονῶν.</i>
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΔ΄ [ΚΗ΄]. (28; ΙΙ 14)	<i>Περὶ λύπης.</i>
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΕ΄ [ΚΘ΄]. (29; ΙΙ 15)	<i>Περὶ φόβου.</i>
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΣ΄ [Λ΄]. (30; ΙΙ 16)	<i>Περὶ θυμοῦ.</i>
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΖ΄ [ΛΑ΄]. (31; ΙΙ 17)	<i>Περὶ τοῦ φανταστικοῦ.</i>
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΗ΄ [ΛΒ΄]. (32; ΙΙ 18)	<i>Περὶ αἰσθήσεως.</i>
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΘ΄ [ΛΓ΄]. (33; ΙΙ 19)	<i>Περὶ τοῦ διανοητικοῦ.</i>
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Κ΄ [ΛΔ΄]. (34; ΙΙ 20)	<i>Περὶ τοῦ μνημονευτικοῦ.</i>
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΑ΄ [ΛΕ΄]. (35; ΙΙ 21)	<i>Περὶ ἐνδιαθέτου λόγου καὶ προφορικοῦ.</i>
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΒ΄ [ΛΣ΄]. (36; ΙΙ 22)	<i>Περὶ πάθους καὶ ἐνεργείας.</i>
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΓ΄ [ΛΖ΄]. (37; ΙΙ 23)	<i>Περὶ ἐνεργείας.</i>
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΔ΄ [ΛΗ΄]. (38; ΙΙ 24)	<i>Περὶ ἐκουσίου καὶ ἀκουσίου.</i>
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΕ΄ [ΛΘ΄]. (39; ΙΙ 25)	<i>Περὶ τοῦ ἐφ’ ἡμῖν, τουτέστι τοῦ αὐτεξουσίου.</i>
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΣΤ΄ [Μ΄]. (40; ΙΙ 26)	<i>Περὶ τῶν γινομένων.</i>
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΖ΄ [ΜΑ΄]. (41; ΙΙ 27)	<i>Διὰ ποίαν αἰτίαν αὐτεξουσίοι γεγόμενα.</i>
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΗ΄ [ΜΒ΄]. (42; ΙΙ 28)	<i>Περὶ τῶν οὐκ ἐφ’ ἡμῖν.</i>
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΘ΄ [ΜΓ΄]. (43; ΙΙ 29)	<i>Περὶ προνοίας.</i>
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Λ΄ [ΜΔ΄]. (44; ΙΙ 30)	<i>Περὶ προγνώσεως καὶ προορισμοῦ.</i>

ΚНИГА ВТОРА

Глава 1. (15; ΙΙ 1)	За века.....	111
Глава 2. (16; ΙΙ 2)	За творенето.....	115
Глава 3. (17; ΙΙ 3)	За ангелите.....	123
Глава 4. (18; ΙΙ 4)	За дявола и бесовете.....	127
Глава 5. (19; ΙΙ 5)	За видимото творение	127
Глава 6. (20; ΙΙ 6)	За небето	127
Глава 7. (21; ΙΙ 7)	За светлината, огъня, светилата, и за Слънцето, Луната и звездите.....	135
Глава 8. (22; ΙΙ 8)	За въздуха и ветровете	153
Глава 9. (23; ΙΙ 9)	За водите	157
Глава 10. (24; ΙΙ 10)	За земята и за това, което произлиза от нея.....	163
Глава 11. (25; ΙΙ 11)	За рая.....	169
Глава 12. (26; ΙΙ 12)	За човека	177
Глава 13. (27; ΙΙ 13)	За удоволствията.....	187
Глава 14. (28; ΙΙ 14)	За скръбта.....	191
Глава 15. (29; ΙΙ 15)	За страха.....	191
Глава 16. (30; ΙΙ 16)	За гнева.....	191
Глава 17. (31; ΙΙ 17)	За способността на въображение	193
Глава 18. (32; ΙΙ 18)	За сетивността	195
Глава 19. (33; ΙΙ 19)	За мисловната способност.....	199
Глава 20. (34; ΙΙ 20)	За способността да помним	201
Глава 21. (35; ΙΙ 21)	За вътрешното и произносимото слово.....	201
Глава 22. (36; ΙΙ 22)	За страданието и действието (енергията)	203
Глава 23. (37; ΙΙ 23)	За действието (енергията)	215
Глава 24. (38; ΙΙ 24)	За доброволното и недоброволното	217
Глава 25. (39; ΙΙ 25)	За това, което се намира в наша власт, т.е. за самовластието	221
Глава 26. (40; ΙΙ 26)	За случващото се.....	225
Глава 27. (41; ΙΙ 27)	За това, поради каква причина сме създадени самовластни	227
Глава 28. (42; ΙΙ 28)	За това, което зависи от нас	229
Глава 29. (43; ΙΙ 29)	За промисъла	231
Глава 30. (44; ΙΙ 30)	За предзнанието и предопределението	239

ΒΙΒΛΙΟΝ Γ'.

- ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α' [ΜΕ']. (45; ΙΙΙ 1) *Περὶ τῆς θείας οἰκονομίας καὶ περὶ τῆς πρὸς ἡμᾶς κηδεμονίας καὶ τῆς ἡμῶν σωτηρίας.*
- ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β' [ΜΖ']. (46; ΙΙΙ 2) *Περὶ τοῦ τρόπου τῆς συλλήψεως τοῦ Λόγου καὶ τῆς θείας αὐτοῦ σαρκώσεως.*
- ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ' [ΜΖ']. (47; ΙΙΙ 3) *Περὶ τῶν δύο φύσεων, κατὰ Μονοφυσιτῶν.*
- ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ' [ΜΗ']. (48; ΙΙΙ 4) *Περὶ τοῦ τρόπου τῆς ἀντιδόσεως.*
- ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε' [ΜΘ']. (49; ΙΙΙ 5) *Περὶ ἀριθμοῦ τῶν φύσεων.*
- ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ' [Ν']. (50; ΙΙΙ 6) *Ὅτι πᾶσα ἡ θεία φύσις ἐν μιᾷ τῶν αὐτῆς ὑποστάσεων ἠνώθη πάσῃ τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει καὶ οὐ μέρος μέρος.*
- ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ' [ΝΑ']. (51; ΙΙΙ 7) *Περὶ τῆς μιᾶς τοῦ Θεοῦ Λόγου συνθέτου ὑποστάσεως.*
- ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η' [ΝΒ']. (52; ΙΙΙ 8) *Πρὸς τοὺς λέγοντας· ὑπὸ τὸ συνεχές ποσὸν ἀνάγονται αἱ τοῦ Κυρίου φύσεις ἢ ὑπὸ τὸ διαρισμένον.*
- ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ' [ΝΓ']. (53; ΙΙΙ 9) *Πρὸς τό, εἰ οὐκ ἔστι φύσις ἀνυπόστατος, ἀπάντησις.*
- ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι' [ΝΔ']. (54; ΙΙΙ 10) *Περὶ τοῦ τρισαγίου.*
- ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ' [ΝΕ']. (55; ΙΙΙ 11) *Περὶ τῆς ἐν εἴδει καὶ ἐν ἀτόμῳ θεωρουμένης φύσεως καὶ διαφορᾶς, ἐνώσεως καὶ σαρκώσεως, καὶ πῶς ἐκληπτέον «τὴν μίαν φύσιν τοῦ θεοῦ λόγου σεσαρκωμένην».*
- ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ' [ΝΖ']. (56; ΙΙΙ 12) *Ὅτι Θεοτόκος ἡ ἅγια παρθένος. Κατὰ Νεστοριανῶν.*
- ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΓ' [ΝΖ']. (57; ΙΙΙ 13) *Περὶ τῶν ιδιωμάτων τῶν δύο φύσεων.*
- ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΔ' [ΝΗ']. (58; ΙΙΙ 14) *Περὶ θελημάτων καὶ αὐτεξουσίων τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.*
- ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΕ' [ΝΘ']. (59; ΙΙΙ 15) *Περὶ ἐνεργειῶν τῶν ἐν τῷ Κυρίῳ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστῷ.*
- ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΣ' [Ξ']. (60; ΙΙΙ 16) *Πρὸς τοὺς λέγοντας· εἰ δύο φύσεων καὶ ἐνεργειῶν ὁ ἄνθρωπος, ἀνάγκη ἐπὶ Χριστοῦ τρεῖς φύσεις καὶ τοσαύτας λέγειν τὰς ἐνεργείας.*

ΚΝΙΓΑ ΤΡΕΤΑ

- Глава 1. (45; ΙΙΙ 1) За божественото домостроителство и за грижата за нас, и за нашето спасение ... 247
- Глава 2. (46; ΙΙΙ 2) За начина на зачеване на Бог Слово и за божественото му възплъщение..... 251
- Глава 3. (47; ΙΙΙ 3) За двете природи, против монофизитите 255
- Глава 4. (48; ΙΙΙ 4) За начина на взаимοобмена [на свойствата] 265
- Глава 5. (49; ΙΙΙ 5) За броя на природите..... 267
- Глава 6. (50; ΙΙΙ 6) За това, че цялата божествена природа в една от своите ипостаси се съедини с цялата човешка природа, а не част с част 271
- Глава 7. (51; ΙΙΙ 7) За единната сложна ипостас на Бог Слово..... 277
- Глава 8. (52; ΙΙΙ 8) Срещу тези, които разискват: дали природите на Господа спадат към непрекъснатото или към прекъснатото количество..... 283
- Глава 9. (53; ΙΙΙ 9) Отговор на въпроса дали има неизпостасна природа 287
- Глава 10. (54; ΙΙΙ 10) За Трисветата песен..... 289
- Глава 11. (55; ΙΙΙ 11) За природата, наблюдавана във вида и индивида, и за различието между съединение и възплъщение; и по какъв начин трябва да схващаме израза: „Една възплътена природа на Бог Слово“ .. 293
- Глава 12. (56; ΙΙΙ 12) За това, че Светата Дева е Богородица, против несторианите..... 299
- Глава 13. (57; ΙΙΙ 13) За свойствата на двете природи..... 305
- Глава 14. (58; ΙΙΙ 14) За волите и самовластията на нашия Господ Исус Христос..... 305
- Глава 15. (59; ΙΙΙ 15) За енергиите на нашия Господ Исус Христос..... 321
- Глава 16. (60; ΙΙΙ 16) Срещу тези, които твърдят: ако човек е сътворен от две природи и енергии, необходимо е да приемем, че в Христос има три природи и толкова енергии 341

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΖ' [ΞΑ'] . (61; III 17) <i>Περὶ τοῦ τεθεῶσθαι τὴν φύσιν τῆς τοῦ Κυρίου σαρκός καὶ τό θέλημα.</i>	
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΗ' [ΞΒ'] . (62; III 18) <i>Ἔτι περὶ θελημάτων καὶ αὐτεξουσίων νοῶν τε καὶ γνώσεων καὶ σοφιῶν.</i>	
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΘ' [ΞΓ'] . (63; III 19) <i>Περὶ τῆς θεανδρικῆς ἐνεργείας.</i>	
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Κ' [ΞΔ'] . (64; III 20) <i>Περὶ τῶν φυσικῶν καὶ ἀδιαβλήτων παθῶν.</i>	
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΑ' [ΞΕ'] . (65; III 21) <i>Περὶ ἀγνοίας καὶ δουλείας.</i>	
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΒ' [ΞΖ'] . (66; III 22) <i>Περὶ προκοπῆς.</i>	
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΓ' [ΞΖ'] . (67; III 23) <i>Περὶ δειλίας.</i>	
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΔ' [ΞΗ'] . (68; III 24) <i>Περὶ τῆς τοῦ Κυρίου προσευχῆς.</i>	
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΔ' [ΞΘ'] . (69; III 25) <i>Περὶ οἰκειώσεως.</i>	
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΣ' [Ο'] . (70; III 26) <i>Περὶ τοῦ πάθους τοῦ σώματος τοῦ Κυρίου καὶ τῆς ἀπαθείας τῆς αὐτοῦ θεότητος.</i>	
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΖ' [ΟΑ'] . (71; III 27) <i>Περὶ τοῦ ἀχώριστον διαμεῖναι τὴν τοῦ Λόγου θεότητα τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος καὶ ἐν τῷ θανάτῳ τοῦ Κυρίου καὶ μίαν διαμεῖναι ὑπόστασιν.</i>	
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΗ' [ΟΒ'] . (72; III 28) <i>Περὶ φθορᾶς καὶ διαφθορᾶς.</i>	
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΘ' [ΟΓ'] . (73; III 29) <i>Περὶ τῆς ἐν τῷ ἄδη καθόδου.</i>	

Глава 17. (61; III 17) <i>За това, че природата на плътта и волята на Господа са обожествени.....</i>	347
Глава 18. (62; III 18) <i>Още за волите и свободните произволения; и за умовете, познанията и мъдростите.....</i>	349
Глава 19. (63; III 19) <i>За богочовешката енергия.....</i>	357
Глава 20. (64; III 20) <i>За природните и непорочни страсти.....</i>	361
Глава 21. (65; III 21) <i>За незнанието и робството.....</i>	363
Глава 22. (66; III 22) <i>За преуспяването.....</i>	367
Глава 23. (67; III 23) <i>За страха.....</i>	367
Глава 24. (68; III 24) <i>За молитвата на Господа.....</i>	371
Глава 25. (69; III 25) <i>За усвояването.....</i>	375
Глава 26. (70; III 26) <i>За страданието на тялото на Господа и за безстрастието на Неговата Божественост...375</i>	
Глава 27. (71; III 27) <i>За това, че Божествеността на Словото остана неотделена от душата и плътта дори и по време на смъртта на Господа, и че остана една ипостас.....</i>	377
Глава 28. (72; III 28) <i>За тлението и разтлението.....</i>	381
Глава 29. (73; III 29) <i>За слизането в ада.....</i>	383

ΒΙΒΛΙΟΝ Α΄

789 Α

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄. (1; 1 1)

Ἵτι ἀκατάληπτον τὸ θεῖον καὶ ὅτι οὐ δεῖ ζητεῖν
καὶ περιεργάζεσθαι τὰ μὴ παραδεδομένα ἡμῖν
ὑπὸ τῶν ἀγίων προφητῶν, καὶ ἀποστόλων, καὶ
εὐαγγελιστῶν.

5

«Θεὸν οὐδεὶς ἑώρακε πώποτε. Ὁ μονογενὴς
Υἱὸς ὁ ὢν ἐν τοῖς κόλποις τοῦ Πατρὸς, αὐτὸς
ἐξηγήσατο». Ἀρρήτον οὖν τὸ θεῖον καὶ ἀκατάλη-
πτον. «Οὐδεὶς γὰρ ἐπιγινώσκει τὸν Πατέρα, εἰ μὴ
10 ὁ Υἱός, οὐδὲ τὸν Υἱόν, εἰ μὴ ὁ Πατήρ». Καὶ τὸ

Книга първа²

(1; 1 1) Глава 1.

*За това, че Божеството е непостижимо, и че
не трябва да изследваме и да усърдстваме всуе
спрямо онова, което не ни е предадено от светите
пророци, апостоли и евангелисти*

„Бог никой никога не е видял, Единородният Син, който е
в недрата на Отца, Той Го обясни.“³ Следователно Божест-
вото е неизречимо и непостижимо. „Защото никой не
познава Отец, освен Сина, и никой – Сина, освен Отец.“⁴

¹ В изданието на Котер е добавено: „от благочестивия отец през-
витер Йоан Дамаскин“.

² Това произведение обикновено се разделя на четири книги.
В ръкописите обаче не се намира следа от такова подразде-
ление. Според Le Quien (Prologus in librum S. Joan. Damasc. De
fide orthodoxa, p. 119 L c.) то е извършено вероятно в запад-
ната Църква, след като произведението било преведено на ла-
тински, по образа на прочутия учебник по схоластическа
теология: Petri Lombardi Libri IV. Sententiarum. В един парижки
ръкопис произведението се дели на две именувани според ста-
рия църковен език главни части: περί τῆς Θεολογίας и περί τῆς
Οἰκονομίας. Първоначалното подразделение се е състояло от
100 глави, към което се придържа Котер. В настоящото издание
се запазва обичайното подразделение, а в скоби пред всяка гла-
ва се дава паралелна последователност на главите. Йоан Екзарх
озаглавява преведените от него глави на богословието на Да-
маскин слово о правѣн вѣрѣ (...ахъ сѧ по се дѣлю и прѣложихъ
сѣго ивана преводѣтера дамаскина) *ИЕ Бог.* 9б 4–6.

³ Иоан. 1:18.

⁴ Мат. 11:27. Според синодалното превод мястото гласи: „Всичко
Ми е предадено от Моя Отец и никой не познава Сина, освен
Отец; и нито Отца познава някой, освен Сина, и комуто Синът
иска да открие.“

Πνεῦμα δὲ τὸ ἅγιον οὕτως οἶδε τὰ τοῦ Θεοῦ, ὡς τὸ Πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου οἶδε τὰ ἐν αὐτῷ. Μετὰ δὲ τὴν πρώτην καὶ μακαρίαν φύσιν, οὐδεις ἔγνω ποτὲ τὸν Θεόν, εἰ μὴ ὃ αὐτὸς ἀπεκάλυψεν, οὐκ ἀνθρώπων μόνον ἀλλ' οὐδὲ τῶν ὑπερκοσμίων δυνάμεων καὶ αὐτῶν, φημί, τῶν Χερουβὶμ καὶ Σεραφίμ.

Ὁὐκ ἀφῆκε μέντοι ἡμᾶς ὁ Θεὸς ἐν παντελεῖ ἀγνωσίᾳ· πᾶσι γὰρ ἡ γνῶσις τοῦ εἶναι Θεὸν ὑπ' αὐτοῦ φυσικῶς ἐγκατέσπαρται. Καὶ αὐτὴ δὲ ἡ κτίσις, καὶ ἡ ταύτης συνοχή τε καὶ κυβέρνησις τὸ μεγαλεῖον τῆς θείας ἀνακηρύττει φύσεως. Καὶ διὰ νόμου δὲ καὶ προφητῶν πρότερον, ἔπειτα δὲ καὶ διὰ τοῦ μονογενοῦς αὐτοῦ Υἱοῦ, Κυρίου δέ, καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, κατὰ τὸ ἐφικτὸν ἡμῖν τὴν ἑαυτοῦ ἐφάνέρωσε γνῶσιν. Πάντα τοίνυν τὰ παραδεδομένα ἡμῖν διὰ τε νόμου, καὶ προφητῶν, καὶ ἀποστόλων, καὶ εὐαγγελιστῶν δεχόμεθα, καὶ γινώσκομεν, καὶ σέβομεν, οὐδὲν περαιτέρω τούτων ἐπιζητοῦντες· ἀγαθὸς γὰρ ὢν ὁ Θεός, παντὸς ἀγαθοῦ παρεκτικός ἐστιν, οὐ φθόνω, οὐδὲ πάθει τινὶ ὑποκείμενος· «μακρὰν γὰρ τῆς θείας φύσεως φθόνος τῆς γε ἀπαθοῦς καὶ μόνης ἀγαθῆς». Ὡς οὖν πάντα εἰδῶς, καὶ τὸ συμφέρον ἐκάστω προμηθεύμενος, ὅπερ συνέφερον ἡμῖν γνῶναι ἀπεκάλυψεν, ὅπερ δὲ οὐκ ἐδυνάμεθα φέρειν, ἀπεσιώπησε. Ταῦτα ἡμεῖς στέρωμεν, καὶ ἐν αὐτοῖς μείνωμεν, μὴ μεταίροντες ὅρια αἰώνια, μηδὲ ὑπερβαίνοντες τὴν θείαν παράδοσιν.

И Светият Дух тъй знае това, което е у Бог, както човешкият дух знае това, което е в него⁵. След първата и блажена природа никой никога не е познал Бога, освен комуто Той се е открил, не само никой сред хората, но даже и сред наднебесните сили, т.е. самите херувими и серафими.

При все това Бог не ни е оставил в съвършено незнание, защото знанието за съществуването на Бога е внедрено по естествен начин от Него във всички. И самото творение, както и неговото съдържание и управление, възвестяват величието на божествената природа. Също и чрез закона и пророците отначало, а след това и чрез Единородния Си Син, Господа, и Бога, и Спасителя Наш Иисус Христос, според достижимото за нас, Той е открил знание за Себе Си. Ето защо, всичко което ни е предадено чрез закона, пророците, апостолите и евангелистите, ние приемаме, и познаваме, и почитаме, като нищо повече от това не изследваме. Защото Бог, Който е благ, е подател на всяко благо и не е подвластен на завист, или на някаква страст. „Понеже завистта е чужда на божествената природа, която е наистина безстрастна и единствено блага.“⁶ И тъй Бог, като всичко знаещ, и промисляващ полезно за всяко нещо, е открил това, което е било полезно за нас да знаем, а това, което не сме могли да схванем, е премълчал. Нека да намерим удовлетворение в това и да постоянстваме в него, без да преместваме вечните предели⁷, и не престъпваме божественото предание.

⁵ Срв. 1 Кор. 2:11.

⁶ Gr. Naz., or. 28: MPG 36, 40 B 9s. Срв. Григорий Назиански, Пет богословски слова, София 1994 (в превод на Иван Христов по SC 250 28.Π.13 s.), Слово XXVIII, с. 44.

⁷ Срв. Притч. 22:28.

Περὶ ῥητῶν καὶ ἀπορρήτων καὶ γνωστῶν καὶ
ἀγνώστων.

Χρὴ οὖν τὸν περὶ Θεοῦ λέγειν ἢ ἀκοῦειν βουλόμε-
5 νον, σαφῶς εἰδέναι, ὡς οὐδὲ πάντα ἄρρητα, οὐδὲ
πάντα ῥητά, τὰ τε τῆς θεολογίας, τὰ τε τῆς οἰκονο-
μίας· οὔτε πάντα ἄγνωστα, οὔτε πάντα γνωστά·
ἕτερον δὲ ἔστι τὸ γνωστόν, καὶ ἕτερον τὸ ῥητόν,
ὡσπερ ἄλλο τὸ λαλεῖν, καὶ ἄλλο τὸ γινώσκειν. Πολλὰ
10 τοίνυν τῶν περὶ Θεοῦ ἀμυδρῶς νοουμένων οὐ καιρίως
ἐκφρασθῆναι δύναται, ἀλλὰ τὰ καθ' ἡμᾶς, ἀναγ-
καζόμεθα ἐπὶ τῶν ὑπὲρ ἡμᾶς λέγειν· ὡσπερ ἐπὶ
Θεοῦ λέγομεν ὕπνον, καὶ ὄργην, καὶ ἀμέλειαν, χεῖράς
τε καὶ πόδας, καὶ τὰ τοιαῦτα.

С Ὅτι μὲν οὖν ἔστι Θεὸς ἄναρχος, ἀτελεύτητος,
αἰώνιος τε καὶ αἴδιος, ἄκτιστος, ἄτρεπτος, ἀναλ-
λοίωτος, ἀπλοῦς, ἀσύνθετος, ἀσώματος, ἀόρατος,
ἀναφής, ἀπερίγραφτος, ἄπειρος, ἀπερινόητος, ἀπερί-
5 ληπτος, ἀκατάληπτος, ἀγαθός, δίκαιος, πάντων κτι-
σμάτων δημιουργός, παντοδύναμος, παντοκράτωρ,
панτεπόπτης, πάντων προνοητής, ἐξουσιαστής, κρί-
της, καὶ γινώσκομεν καὶ ὁμολογοῦμεν. Καὶ ὅτι εἷς
ἔστι Θεός, ἤγουν μία οὐσία, καὶ ὅτι ἐν τρισὶν ὑπο-
10 στάσεσι γνωρίζεται τε καὶ ἔστιν, Πατρί φημι καὶ
Υἱῷ καὶ ἀγίῳ Πνεύματι, καὶ ὅτι ὁ Πατὴρ καὶ

За това, което е изречимо и неизречимо, и за това,
което е познаваемо и непознаваемо

Желаещият да говори или слуша за Бога трябва ясно да
знае, че от нещата, които се отнасят до богословието и до-
мостроителството⁸, както не всичко е неизречимо, така и
не всичко е изречимо, и нито всичко е непознаваемо, нито
всичко е познаваемо; и едно е това, което може да се по-
знае, а друго – това, което може да се изрече; също както
едно е да се говори, а друго – да се познава⁹. Ето защо мно-
го от това, което смътно се мисли за Бога, не може да бъде
изразено по точен начин, но ние сме заставени за неща,
които ни превишават, да говорим по човешки, както, ко-
гато говорейки за Бога, използваме думите „сън“, „гняв“,
„безгрижие“, „ръце“ и „крака“, и други подобни.

И това, че Бог е безначален, безкраен, вечен и постоя-
нен, несътворен, непроменлив, неизменяем, прост, несло-
жен, безтелесен, невидим, неосезаем, неописуем, безпреде-
лен, недостъпен за ума, необятен, непостижим, благ, спра-
ведлив, всемогъщ, творец на всички твари, вседържител,
всичко надзираващ, промислител на всичко, властимащ,
съдия, ние познаваме, и изповядваме. А че Бог е един, т.е.
една същност¹⁰, и че Той се познава и съществува в три
ипостаси¹¹, т.е. Отец, Син, и Свети Дух, и че Отец, Син и

⁸ Базови богословски понятия – θεολογία и οἰκονομία, които
още от началото на IV век маркират методологическо разли-
чие в мисленето за Бога. Първото маркира учението за Трои-
цата, а второто – учението за възплъщението на Сина. – Б.р.
Според прев. на Й. Екзарх тези два определящи основното
подразделение на теологията термина гласят: БОГОСЛОВЕСТВЪИЕ И
ΥΠΟΪΚΟΟΤΡΟΝΙΣΤΩ ΙΕ Βογ. 18а 1–2.

⁹ Doct. patr. 7, 16 – 8, 1.

¹⁰ При Й. Екз.: на οὐσία съответства сжщѣство, но се среща и
като: сжщѣиѣ (сжщїѣ) ΙΕ Βογ. 19b 6.

¹¹ При Й. Екз.: на ὑπόστασις съответства οὐπостась, но се среща
и като: ипостась, постась, съставѣъ, составѣъ, совѣство ΙΕ Βογ.
19b 7.

15 ό Υιός και τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον κατὰ πάντα ἔν εἰσι,
 πλὴν τῆς ἀγεννησίας, καὶ τῆς γεννήσεως, καὶ τῆς
 ἐκπορεύσεως· καὶ ὅτι ὁ μονογενῆς Υἱός και Λό-
 15 γος τοῦ Θεοῦ και Θεός διὰ σπλάγχχνα ἐλέους αὐ-
 D τοῦ, διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν, εὐδοκία τοῦ Πα-
 τρός, και συνεργία τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἀσπό-
 ρως συλληφθεῖς, ἀφθόρως ἐκ τῆς ἁγίας Παρθένου
 και Θεοτόκου Μαρίας γεγέννηται διὰ Πνεύματος
 793 A ἁγίου, και ἄνθρωπος τέλειος ἐξ αὐτῆς γέγονε·
 και ὅτι ὁ αὐτός Θεός τέλειός ἐστιν ὁμοῦ και ἄν-
 θρωπος τέλειος, ἐκ δύο φύσεων, θεότητός τε και ἄν-
 θρωπότητος, και ἐν δύο φύσεσι νοεραῖς, θελητικαῖς
 5 τε και ἐνεργητικαῖς, και αὐτεξουσίαις, και ἀπλῶς
 εἰπεῖν, τελείως ἐχούσαις κατὰ τὸν ἐκάστη πρέποντα
 ὄρον τε και λόγον, θεότητί τε και ἀνθρωπότητι
 φημι, μᾶ δὲ συνθέτῳ ὑποστάσει· ὅτι τε ἐπέεινε
 και ἐδίψησε, και ἐκοπίασε, και ἐσταυρώθη, και θα-
 10 νάτου και ταφῆς πείραν ἐδέξατο ἑτρήμερος και εἰς
 οὐρανοὺς ἀνεφοίτησεν, ὅθεν και πρὸς ἡμᾶς παρα-
 γέγονε, και παραγενήσεται πάλιν εἰς ὕστερον, και
 ἡ θεία Γραφή μάρτυς και πᾶς ὁ τῶν ἁγίων χο-
 ρός.
 B Τί δέ ἐστι Θεοῦ οὐσία, ἡ πῶς ἐστιν ἐν πᾶσιν, ἡ
 πῶς ἑαυτὸν κενώσας ὁ μονογενῆς Υἱός και Θεός, ἄν-
 θρωπος γέγονεν ἐκ παρθενικῶν αἱμάτων, ἐτέρῳ
 παρὰ τὴν φύσιν θεσμῶ πλαστουρηθεῖς, ἡ πῶς ἀβρό-
 5 χους ποσὶ τοῖς ὕδασι ἐπεπόρευτο, και ἀγνωοῦμεν
 και λέγειν οὐ δυνάμεθα. Οὐ δυνατόν οὖν τι παρὰ τὰ
 θειωδῶς ὑπὸ τῶν θείων λογίων τῆς τε Παλαιᾶς και
 Καινῆς Διαθήκης ἡμῖν ἐκπεφασμένα, εἴτοι³ εἰρημένα
 και πεφανερωμένα, εἰπεῖν τι περὶ Θεοῦ, ἡ ὅλως ἐν-
 10 νοῆσαι.

Свети Дух във всичко са едно, освен в неродеността, рож-
 дението и изхождането, и че единородният Син и Слово
 Божие и Бог, поради милостивото Си сърце¹², заради на-
 шето спасение, с благоволение на Отца, и съдействието
 на пресветия Дух, безсеменно бе заченат, и непорочно се
 роди от Светата Дева и Богородица Мария посредством
 Светия Дух, и съвършен човек от нея произлезе; и че Той
 е Бог съвършен, и едновременно човек съвършен, от две
 природи¹³, от Божественост и човешкост и при това в две
 природи, които мислят, и желаят, и действат, и свободно
 постъпват, и накратко казано – които съвършено притежа-
 ват присъщото за всяко едно определение и понятие¹⁴, т.е.
 на божеството и на човечеството, в една съставна ипостас;
 и че Той е изпитвал глад и жажда, и е страдал, и бил разпъ-
 нат, и за три дни е приел изпитанието на смъртта и погреб-
 бението, и се е възнесъл на небето, откъдето и бе дошъл
 при нас, и ще дойде отново в по-късно време; затова е сви-
 детел и божественото Писание, и целият сонм от светии.

Но що е същността Божия, или по какъв начин се на-
 мира във всички неща, или как себе си понижил¹⁵ едино-
 родният Син и Бог, стана човек от девичата кръв, по друг
 закон¹⁶ образуван, въпреки природата Си, или как със
 сухи нозе е ходил по водата¹⁷, ние и не знаем, и не можем да
 говорим за това. Следователно невъзможно е освен това,
 което по божествен начин ни е възвестено, т.е. открито
 или казано от божествените речения на Стария и Новия
 Завет, да говорим нещо за Бога, или изобщо да мислим.

¹² Лук. 1:78.

¹³ При Й. Екз.: на φύσις съответства *естество*, която дума се е за-
 пазила и до днес наред с *природа* *ЙЕ Бог*. 20b 6.

¹⁴ При Й. Екз.: на ὄρον τε και λόγον съответства: *οὐστανῶν* и *словес*
ЙЕ Бог. 21a 6.

¹⁵ Филип. 2:7. Това място Йоан Екзарх превежда: *како сѧ понови-*
въ (как себе си обнови, смесвайки *καινώσας* с *κενώσας*) *ЙЕ*
Бог. 22a 3.

¹⁶ Йоан Екзарх схваща *θεσμός*, което тук означава закон, като оби-
 чай: *инѣмъ чресъ естествомъни обгыван* *ЙЕ Бог*. 22a 6.

¹⁷ Мат. 14:25.

¹ και ἀνέστη add Kt

² ἐκ Θεοῦ Θεός γεγέννηται ἡ ἐκπεπόρευται ἡ πῶς add Kt

³ ἥτοι Kt